

якостей формувати властивості особистості вихованців;

б) в аспекті змін в теорії та методиці професійної підготовки майбутнього вчителя:

- пристосовування системи виховання до конкретної особистості, до її власних властивостей (Ж.-Ж. Руссо, Л. Толстой), поєднання в професійній підготовці як нормативно-доцільної діяльності суспільства, так і індивідуально значущої діяльності особистості (О. Гарбич);
- ставлення до людини тільки як до цілі, а не до як засобу (категоричний імператив Канта);
- створення умов для успішної трансформації зовнішніх впливів у внутрішню позицію студента (А. Алексюк);
- особистісна переорієнтація змісту, методів і форм навчально-виховної роботи (В. Рибалка);
- забезпечення відповідності змісту навчання і шляхів досягнення цілей професійної підготовки індивідуальним потребам і можливостям студентів засобами кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

Визначення ролі і місця особистісної спрямованості професійного становлення особистості та впливи на її теорію та методику дає можливість характеризувати особистісно орієнтовану професійну підготовку майбутніх учителів як складний, інтегративний феномен, який існує як соціальне та психолого-педагогічне явище.

ВРАХУВАННЯ СТАТЕВО-РОЛЬВОЇ ПОВЕДІНКИ ДОШКІЛЬНИКА ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВИХОВАТЕЛЯ ДИТЯЧОГО ЗАКЛАДУ

Чайкіна Н.О., Венікова О.І. (Полтава)

Гуманізація навчально-виховного процесу в закладах освіти сприяє формуванню в дітей та учнівської молоді основ морально-психологічних поглядів на статево поведінку, шлюб та сім'ю, культуру між статевого спілкування, збагачує досвід виконання особистісних ролей у сім'ї та суспільстві відповідно до статевої належності.

Артемова Л.[1] писала, що найголовнішими завданнями у статевому вихованні дітей мають стати:

1. відновлення та збагачення в суспільстві взірців чоловічої та жіночої поведінки, сфер їх реалізації, які є основним джерелом статевої ідентифікації, формування свідомості хлопчиків і дівчаток. Школа, сім'я, культурно-освітні заклади повинні орієнтуватись на виховання не дитини взагалі, а хлопчика чи дівчинки з притаманними їм психологічними відмінностями у світосприйманні, засвоєнні навичок і вмінь, у розвитку інтересів, емоційної сфери;
2. урізноманітнення джерел і механізмів засвоєння статевої моделі чоловічої і жіночої поведінки в рамках навчально-виховного процесу. Існуюча система навчання і виховання хлопчиків і дівчаток не зорієнтована на розвиток адекватних статі здібностей, вмінь і особистісних якостей. Збідненими лишаються канали реалізації маскулінності і фемінності в позаурочних видах діяльності, у творчості, іграх, у спорті, виконанні громадських справ в учнівських об'єднаннях і організаціях;
3. кожен період навчання і виховання дитини має стати сходинкою у

розвитку психофізичних якостей, здібностей та навичок, необхідних для успішного виконання статевої ролі особистості в родинному та суспільному житті .

Дошкільний вік є початковим етапом формування особистості. Протягом дошкільного віку дитина проходить величезний шлях розвитку. Саме у дошкільному віці відбуваються зміни у формуванні особистості дитини. Змінюється образ життя, зміст і форми спілкування з іншими людьми, збільшуються можливості фізичного і психічного розвитку, породжуються нові потреби та інтереси до більш різноманітних видів діяльності. Дитина дошкільного віку засвоює цінності, традиції, культуру суспільства, в якому живе.

Дошкільний вік є віком первинної статевої соціалізації, остаточного усвідомлення своєї статевої належності. Цей вік набуття наслідування зразків поведінки, ідентичної статевої належності.

Говорун Т.В.[2] вважав, що формування у дитини відповідної статево-належної самосвідомості, статевої поведінки, здатності усвідомлювати свої статевоумовлені обов'язки, права, можливості і здатності розпочинається з першого року її життя. На таку статево диференціацію дитини впливають не лише її анатомо-фізіологічні особливості, що визначаються статтю, а й соціально-психологічні фактори. Самим фактом присвоєння дитині чоловічого або жіночого імені батьки створюють для маленького сина чи дочки можливість усвідомлення ними найближчим часом своєї статевої приналежності.

Важливу роль відіграють сімейні стосунки, виховання батьками дітей, бо формування в дитині відповідної статево-належної поведінки, самосвідомості, здатності усвідомлювати свої статевоумовлені обов'язки, можливості і здатності розпочинаються з першого року її життя і продовжуються протягом наступних вікових періодів

Формування статевої самосвідомості включає такі компоненти, як:

- **статева ідентичність**, яка означає усвідомлення та прийняття своєї статевої приналежності, тобто відповідність інтересів і поведінки людини її власним уявленням про жіночість і чоловічість;
- **статеворольове сприйняття**, яке є засвоєнням якостей особистості, інтересів і поведінки, які вважаються в певній культурі відповідними для тієї чи іншої статі;
- **статева соціалізація** - навчання дитини статевої ролі, яка зумовлена нормами та звичаями суспільства, культурою.

Кон І.С [3] зазначав, що статево-рольове виховання дитини розпочинається вже з моменту її народження і триває впродовж усього життя. Найважливішим середовищем людини, причому не тільки в ранньому віці, а й, по суті, аж до досягнення нею дорослості, є сім'я, родина. Які особливості статевої поведінки, які уявлення про себе та про інших як про представників певної статі засвоїть дитина — насамперед залежить від сім'ї, від тих стереотипів, що панують і виявляються в її повсякденному житті. З віком вплив сім'ї послаблюється, проте ніколи не зникає повністю. А те, що дитина засвоїла в батьківській домівці, відбивається на всьому подальшому розвитку її внутрішнього світу.

Як зазначала Мухіна В.С.[4] формування психологічної статі починається ще у 6—8 місячному віці, коли немовля вже вміє розрізняти чоловіків і жінок та по-різному на них реагує. Первинна статева ідентичність формується в дитини до 1,5 року, становлячи найстійкіший, стрижневий елемент її самосвідомості. Дворічна дитина знає свою стать, але ще не вміє пояснити цю якість. У віці 3—4 роки дитина усвідомлено розрізняє стать оточуючих людей, але частіше пов'язує її з суто зовнішніми ознаками. У віці 6—7 років дитина остаточно усвідомлює необоротність статевої належності, причому це збігається з

бурхливим посиленням відмінностей у поведінці хлопчиків і дівчаток: вони з власної ініціативи обирають різні ігри та партнерів у них, виявляють різні інтенси, стиль поведінки тощо. Стихийний поділ на одностатеві компанії сприяє кристалізації й усвідомленню статевих відмінностей.

Було проведено емпіричне дослідження на базі Полтавського дитячого садку «Берізка» № 35. Дослідження охоплено 50 чоловік, з них 26 дівчаток і 24 хлопчики віком 4 – 5 років.

Найбільше число дошкільників (80%) ідентифікують себе з відповідною статтю батьків. Це пов'язано з тим, що у дошкільному віці настає завершальний етап у формуванні статевої ідентичності. Самим фактом присвоєння дитині чоловічого або жіночого імені батьки створюють для маленького сина чи дочки можливість усвідомлення ними найближчим часом своєї статевої приналежності. Чималий вплив на статево диференціацію дітей, усвідомлення ними своєї статевої приналежності справляють відмінності в одязі хлопчиків і дівчаток, в іграх, яких їх навчають дорослі в сім'ї. Дослідження почуття комфорту - дискомфорту показало, що більшість дошкільників (84%) мають гарні міжособистісні стосунки з членами родини, вони усвідомлюють своє місце у ній, це пов'язано з тим, що внутрішньо сімейні відносини та емоційне самопочуття дитини насичено позитивними емоціями. У більшості дітей дошкільного віку у родині панують порозуміння і взаємна довіра між подружжям і між дітьми, емоційна та інтелектуальна єдність, а також почуття взаємної любові та поваги матері та батька. За результатами дослідження рівня тривожності можна зазначити, що більшість дошкільників (84%) мають низький та середній рівні тривожності, це пов'язано з тим, що дошкільнята підпорядковані принципу «тут і тепер», вони усвідомлюють і сприймають лише те, що відбувається в даний момент. Діти дошкільного віку не замислюються над тим, що їх може очікувати через певний час. Дослідження рольового поводження дошкільників показало, що більшість дітей (72%) ведуть себе відповідно до своєї ролі, це пов'язано з тим, що в іграх, зокрема в сюжетно-рольових, діти середнього, а тим більше старшого дошкільного віку, здатні вже без допомоги дорослого розподілити ролі відповідно до статі учасників. Батьки всіляко заохочують дітей до подібних ігор.

Усвідомлення перевернутої статево залежної ідентифікації притаманна меншості дошкільників (20%). Це пов'язано з тим, що в 3-4 роки дитина вже досить чітко розрізняє стать оточуючих людей, але часто асоціює її за чисто зовнішніми ознаками, наприклад, одягом, і допускає зворотність, можливість зміни статі. До п'яти років діти не усвідомлюють постійності статі, тобто розуміння дитиною того, що статі з віком не змінюється навіть у разі зміни одягу, зовнішніх ознак. Менша кількість піддослідних (16%) почувають дискомфорт у сім'ї, це пов'язано з тим, що дитина знаходиться у конфліктних ситуаціях з членами родини або спостерігає конфлікт між родичами, з відсутністю батька чи матері у сім'ї, а також коли дитина забута всіма, принижена. За результатами дослідження рівня тривожності можна зазначити, що меншість дошкільників (16%) мають високий рівень тривожності, це свідчить про недостатню емоційну пристосованість дитини до тих чи інших соціальних ситуацій. Дослідження рольового поводження дошкільників показало, що менша кількість дошкільнят (28%) не зовсім чітко диференціюють статево роль. Це пов'язано з тим, що існують випадки, коли не вистачає хлопчиків чи дівчаток для чоловічої або жіночої ролі у грі. Трапляється це й тоді, коли дівчинка чи хлопчик, граючись наодинці, змушені (самі одночасно виконувати обидві ролі.)

Можемо зазначити, що статевий диморфізм суттєво впливає на прояв статево залежної самосвідомості дошкільника. Власна статево залежна ідентифікація притаманна більш дівчаткам на(16%), ніж хлопцям. Це пов'язано з

тим, що у них статево належна самосвідомість зароджується і формується дещо раніше, ніж у хлопчиків. Дівчатка більш тонше і глибше уявляють власне "Я". Усвідомлення почуття комфорту у сім'ї притаманне більшості дівчат (на 12%), ніж хлопцям. Це можна пояснити тим, що дівчата більше вміють емоційно налагодити контакт з близькими, вони більш поступливі та будь-яке непорозуміння з батьками швидко залагоджують. Дівчатам притаманний низький рівень тривожності (на 4%). Це пов'язано з тим, що дівчата більш впевнено та комфортно себе почувують. Також більшості (на 24%) притаманне усвідомлення відповідної статевої ролі, це пов'язано з тим, що у дівчат статево залежне рольове поведіння зароджується та формується дещо раніше, ніж у хлопців.

Перекручена статево залежна ідентифікація більш притаманна хлопцям (на 12%). Це пов'язано з особливостями сприймання, яке дещо різниться у хлопчиків та дівчаток. Почуття дискомфорту притаманне більш хлопцям (на 8%), це пов'язано з тим, що для хлопців більш характерними є часті зміни інтересів, почуттів а також виявлений недостатній рівень самоконтролю в спілкуванні та діяльності. Хлопці більш вперті, неслухняні, частіше не йдуть на поступки та чинять опір батькам. Більш високі показники тривожності притаманні піддослідним чоловічої статі (на 16%). Це пов'язано з тим, що хлопці більш обов'язкові, у них знижена вольова регуляція, яка робить їх вразливими. Усвідомлення протилежної статевої ролі притаманне більше хлопцям (на 20%), це пов'язано з тим, що засвоєння рольової поведінки формується дещо пізніше, ніж у дівчат.

Підсумовуючи зазначимо, що необхідно формувати адекватну статево-рольову поведінку дошкільника. Практичним психологам у навчально-виховних закладах необхідно здійснювати своєчасне психодіагностичне дослідження, яке може не тільки констатувати відхилення в емоційно-вольовій сфері дошкільника або в його поведінці, а й діагностувати причини того чи іншого відхилення. Необхідно здійснити організацію психолого-педагогічного впливу через корекційну роботу, в якій має бути здійснений: а) «соціальний анамнез», тобто вивчення соціального оточення дошкільника, взаємовідносин його із членами родини та типів ідентифікації, як з ними, так і з однолітками, з вихователями. б) профілактична робота: виховну роботу доцільно організовувати одночасно з усією групою у формі рольової гри, під час якої відпрацьовувати відповідне рольове поведіння дітей, а акцентуючи увагу на проблемних дітях.

І тому, вихователям необхідно в своїй навчально-виховній роботі планувати профілактичні заходи, що спрямовані на запобігання закріпленню відповідних форм поведінки дошкільників, вивчати та враховувати характер і систему сімейного виховання, умови мікросередовища, наявність соматичних захворювань, а також вікові та психологічні особливості дітей.

Література

1. Артемова Л. Соціалізація дитини в родині // Дошкільне виховання - 2004. - №3. - с.3-5.
2. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Стать та сексуальність, психологічний ракурс: Навч. Посіб. - Тернопіль 1999. - с.384.
3. Кон И.С. Психология ранней юности.: Кн.. Для учителя. - М.: Просвещение, 1986. - 255 с.
4. Мухина В.С. Психология дошкольника. - М., 1978.